

VİDİN'DE TOPLUMSAL HAYAT: 13 NUMARALI ŞER'İYYE SİCİLİNE GÖRE (1698-1699)

SOCIAL LIFE IN VIDIN: BASED ON SERIYYA SICILI NUMBERED 13 (1698-1699)

ОБЩЕСТВЕННАЯ ЖИЗНЬ В ВИДИНЕ: 13-Я ПО СЧЕТУ СУДЕЙСКАВ КНИГА (1698-1699)

Doç. Dr. Hava SELÇUK*

ÖZET

Şer'iyye Sicilleri, Osmanlı toplumunun siyasî, iktisadî, hukukî ve içtimaî durumunun ortaya çıkarılmasında önemli kaynaklardır. Bulgaristan Arşivi "Nationale Biblioteque"de Vidin'e ait en eski tarihli defter olan 13 Numaralı Vidin Şer'iyye Sicili çalışmamızın ana kaynağını oluşturmaktadır. Söz konusu defterde miras davaları, aile, vesayet, adlî olaylar, görevli tayinleri, vergi (cizye, duhan, adat-ı ağnam) vb. konuların yer aldığı iktisadî ve içtimaî olayları içeren 133 belge bulunmaktadır. Askeri konulara ışık tutacak konulardaki fermanlar ve emirler şer'iyye sicillerine kayıt edilmiştir. Bir serhat şehri olan Vidin'in 1698-1699 yıllarına ait sicil kayıtlarından hareketle bölgenin toplumsal hayatı ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler:

Vidin, şer'iyye sicili, Osmanlı, toplumsal hayat, vergi

ABSTRACT

Ser'iyye Sicilleri, that's court records, is an important source in revealing the political, judicial and social conditions of Ottoman society. *Seri'yye Sicili* Numbered 13 of Vidin, the very earliest record book belonging to Vidin at Bulgarian archive 'National Biblioteque', forms the backbone of this paper. The record book in question includes 133 documents covering such the economic and social events as heritage cases, family, tutelage, judicial cases, appointment decisions of some officials, tax (jizya, *duhan*, *adat-ı ağnam*). The imperial orders (ferman) and *emir* which all shed light on the military issues have been recorded in the *ser'iye sicilleri*. Based on the court records between 1698 and 1699 of Vidin as a frontier town, it will be mentioned about the social life of the town.

Key Words:

Vidin, ser'iyye sicili, Ottoman, social life, tax

* Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü – Kayseri / TÜRKİYE

РБЗЮМЕ

Судейские записи стали важным источником политических, экономических, правовых и социальных особенностей Османского общества. Хранящаяся в Болгарском архиве «Национальной Библиотеке» старинная судейская книга, принадлежащая области Видин, является основным источником нашего исследования. В данной книге есть судебные дела, связанные с имуществом, семьей, опекой, налогами (джизью, Духан, ADAT-я Агпа), кадровыми назначениями и т.д. Книга включает в себя 133 документа, содержащих вопросы об экономических и социальных событиях того времени. Также в этих записях упоминаются проблемы военного характера, указы и распоряжения. Благодаря Судейским записям в период с 1698-1699 года перед нами раскрывается общественная жизнь Видины.

Ключевые Слова:

Видин, судопроизводство, Османский, общественная жизнь, налог

Giriş :

XVII. ve XVIII. yüzyıllarda Tuna Nehri kenarında Osmanlı Devleti'nin önemli bir sınır şehri olan Vidin fetihten itibaren Türkler tarafından iskân edilmiştir. Bu iskân daha çok Vidin'in merkezindeki kale ile etrafında vuku bulmuştur. Vidin'e bağlı nahiye ve köyler demografik olarak eski durumunu muhafaza etmiştir. Çalışmamızda çoğunlukla Vidin merkezindeki toplumsal yaşam incelenmiştir. Şehirlerin toplumsal yaşamının ortaya konulmasında Şer'iyye sicilleri büyük bir önemi haizdir. Bulgaristan Arşivi "Nationale Biblioteque" de Vidin'e ait 1698 yılından başlayarak 1869 tarihine kadar 171 yıllık dönemi içeren 68 adet Şer'iyye sicili bulunmaktadır. Çalışmamızda bu kütüphanede kayıtlı bulunan ilk defteri incelenmiştir. Defterdeki kayıtlar dönemin siyasî, ekonomik, idarî ve sosyal tarihi açısından kıymetli bilgiler ihtiva etmektedir. Özellikle başka kaynaklarda bulmakta sıkıntı çektiğimiz dönemin sosyal tarihini aydınlatacak veriler ayrı bir önem taşımaktadır. Osmanlı Devleti'nin hudut şehri olan ve bir süre sonra sürekli düşman işgaline maruz kalan bu Osmanlı kentinin gündelik yaşamına dair bilgiler bu çalışmada yer almaktadır.

A. Vidin'in Osmanlı Hakimiyetine Girişi ve İdarî Yapısı

Sınır şehri olması dolayısıyla oldukça değişken bir kadere sahip olan Vidin şehri, Bizans İmparatorluğunca kuzeyden ve kuzey-batıdan gelen akınlara karşı bir üs olarak kullanılmış, bu amaçla XII. yy'da tahkim edilerek önemli bir kale mahiyetine bürünmüştür. Özellikle XII-XIV. yy arasında sık sık el değiştirerek bazen Bizans ya da Macaristan bazen Bulgar veyahut Sırp'ların eline geçmiştir. 1360 yılında Bulgar Çarı İvan Aleksandır oğulları arasında Bulgaristan'ın idaresini paylaştırdınca, batıdaki toprakları Vidin merkez olmak üzere büyük oğlu

İvan Sratsimir'e vermiştir. 1371'de Aleksandır'ın ölümü üzerine İvan Sratsimir, Vidin'de bağımsızlığını ilan ederek Vidin Bulgar Çarlığını kurmuştur. 1277'de kurulan Vidin Bulgar Prenslığının devamı niteliğinde olan bu çarlık 1396'da son bulmuştur (Kayapınar 2004: 118-119).

Osmanlı Devleti 1396 Niğbolu Savaşı'ndan sonra, bu sefer sırasında Haçlılarla iş birliği yapan Vidin yöneticilerine ceza olarak (Merkezi Vidin olan Şişman'ın kardeşi Sratsimir'in idaresindeki kısım (Uzunçarşılı 1989:282) bölgeyi kendi topraklarına dâhil etmiştir (Gradeva 2012: 331). Böylelikle Vidin 1396'da Rumeli eyaletinin sancağı olmuştur (Bilge 2000: 65-66). Almanlar ve İspanyollardan oluşan ordusunu toplayan Sigismund, Macaristan ve Raisa'yı geçerek oradan da Bulgaristan'a gitmiş, daha sonra Tuna'yı geçerek Vidin'i ve Türklerin daha önce ele geçirmiş olduğu diğer kaleleri zapt etmiştir (XVI.Asırda Yazılmış Anonim Osmanlı Tarihi Giriş ve Metin (1373-1512) 1973: 99). Fetret döneminde ise Musa Çelebi isyan eden Bulgar Beyini itaat altına almış (Uzunçarşılı 1989: 288) sonraki dönemlerde Vidin Haçlı birlikleri tarafından taarruza uğramış ve yakılmıştır (Uzunçarşılı 1989: 433).

XV. ve XVI. yy. ait Vidin Tapu Tahrir defterlerinde bölgenin Müslüman ve Gayrimüslim nüfusu hakkında bilgi edinilmektedir. Bu kayıtlara göre XV.yy'da yani 1454-1455'te Vidin'de Müslüman hane sayısı 154'tür. Gayrimüslimlerin hane sayısı 187, mücerredler 8, bivelere 37'dir. 1483 tarihinde şehirde Cami Mahallesi, Mezid Beğ Mescidi Mahallesi, Çavuş Bey Mescidi Mahallesi, Dizdar Karaca Mescidi Mahallesi olmak üzere 4 Müslüman mahallesi mevcuttur (Kayapınar 2004: 126). Gayrimüslim Mahallelerin sık sık isim değiştirdikleri anlaşılmaktadır. Bunun sebebi ise bu mahallelerin orada görevli papazın ismi ile anılmasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla papaz değiştiğinde mahallenin ismi de değişmektedir (Kayapınar 2004: 128). Nitekim Şer'iyye sicillerinde gayrimüslim mahallelerinin isimleri pek verilmeyerek burada yaşayan gayrimüslimlerden bahsedildiğinde sadece "*Medine-i Vidin'de Varoşi sükkanından... nam zimmi...*" (13 Numaralı Vidin Şer'iyye Sicili) tabiri kullanılmaktadır.

XVI. yüzyılın ortasına kadar şehir ve etrafı Macar, Eflak, Sırlara karşı Osmanlı Devleti'nin sınır sancağı haline getirildi. Vidin birkaç kez kuşatıldı ve işgal edildi. Komşu devletlerin saldırıları esnasında harap edildi (Gradeva 2012: 331). 1530 yılında Vidin şu şekilde idari birimlere ayrılmıştır:

Vidin Livası

1-Vidin kazası: a-Gironiye nahiyesi, b-Zagoriye nahiyesi, c-Polomiye nahiyesi, d-Timok nahiyesi, e-Çerne-Raka nahiyesi

2-Bana kazası

3-Feth-i İslam kazası: Kura-yı Cedid nahiyesi

4-İsferlik kazası

Vidin livasında; Vidin, Flordin, Belgrad, Bana, Feth-i İslam ve İşferlik kaleleri ile 6 kale vardır. Vidin nefste 9 müslim, 20 gebran, Bana nefste 5 müslim, 1 gebran mahalleleri ile İşferlik nefste 1 müslüman cemaati mevcuttur. Vidin livasındaki Feth-i İslam nefste mahalle ve cemaat kaydı yoktur. Vidin livasında toplam 4 kaza, 6 nahiye, 6 kale, 4 nefis, 35 mahalle, 1 müslim cemaati ile 987 köy ve 54 mezra bulunmaktadır (370 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Rum-ili Defteri 2002). Vidin Livası'nda; 1 mirliva, 4 kadı, 10 zaim, 225 sipahi, 6 dizdar, 4 kethüda-i kala, 251 mustahfız, 107 azeb, 45 beslüyan, 13 merd-i kala, 202 martolos, 24 imam-hatib-müezzin ve 718 derbendci olmak üzere 1.610 avarızdan muaf nefer vardır(370 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Rum-ili Defteri 2002). Vidin livasında 5 cami, 15 mescit, 5 zaviye, 4 hamam bulunmaktadır(370 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Rum-ili Defteri 2002).

XVI. yüzyılın ilk yarısına kadar birinci derecede önemi haiz sınır şehri olan Vidin, Belgrad'ın özellikle de Temeşvar'ın fethinden sonra yani 1550'lerden itibaren söz konusu özelliğini kaybederek ikinci hatta üçüncü derece serhat şehri konumuna gerilemiştir (Gradeva 2012: 331). 1582 yılında tekrar Rumeli eyaletine bağlanan sancağın sancak beyi hasları XVI. Yüzyılda 400.000 akçedir. Vidin'e bağlı olan nahiyeler, Vidin, Zagoriye, Grivina, Polomiye, Timok, Çerne-Raka, Fethü'l-islam, Bana ve İşferlik'tir (Bilge 2000: 64-65).

1586 yılına ait Tahrir defterinde Vidin şehrinde 669 Müslüman, 269 Hristiyan, 31 Yahudi ve 27 göçmen ailesinin bulunduğu kayıt edilmiştir. Vidin'in bu tarihlerde toplam nüfusunun 6-7 bin civarında olduğu tahmin edilmektedir (Nemeth 1996: 4).

Evliya Çelebi Seyahatnamesinde 1663 yıllarında Vidin'i ziyaret ettiğinden bahisle, Vidin ile ilgili şu bilgileri vermektedir: *"Tamamı 24 mahalledir. Dördü Hıristiyan, biri Yahudi, 19'u Müslüman mahallesidir. Bu mahalleler içerisinde Bay Mahallesi, Çarşı Mahallesi, Tabahane Mahallesi, Orta Cami Mahallesi, Şeyh Mahallesi, Nalband Mahallesi ve Yukarı Mahalle Müslüman mahalleleri arasında yer almaktadır"* (Evliya Çelebi Seyehatnamesi 2010: 214).

Vidin'de bulunan camilere gelince: Yeşil Cami, Uzun Cami, Çarşı Cami, Kapan Cami, Çavuş Cami, Tabahane Cami, Orta Tuna Cami, Şeyh Efendi Cami, Nalbant Cami, Ak Cami. Yedi tane medresesi vardır. Yeşil Cami ve Kapan Camilerinde hadis-i şerif dersi okutulur. 11 tane Sıbyan Mektebi vardır. Vidin'de 4.700 adet tek katlı ve iki katlı kargir yapı ve eski yapı geniş evler vardır ki her birinde bahçeler bulunmaktadır (Evliya Çelebi Seyehatnamesi 2010: 214).

Balkanlara egemen olan imparatorluklar, daima Tuna ötesi toprakları kendi kontrolleri altında tutmaya çalışmışlardır. Tuna, özellikle askerî bakımından asıl Balkanların kuzey sınırı olarak kalmıştır. Balkanlar'ın batısına doğru Vidin ve özellikle Belgrad bir kilit noktası rolünü oynamıştır. Osmanlı

İmparatorluğu ile güçlü Macar Krallığı arasında Sava ve Drava ırmakları arasında Syrmia bir savaş alanı olduğundan boşalmış, harap olmuştu. Tuna ve Sava ötesini kontrol altında tutmak isteyen Osmanlılara karşı stratejik ve ticari faktörler etkisiyle Macar Krallığı da Tuna'nın berisinde Bosna, Maçva, Sırbistan ve Kuzey Bulgaristan üzerinde nüfuz ve egemenlik kurmaya çalışıyordu. Yapılan savaşlarda Osmanlıların Eflak, Banat, Erdel ve Macaristan üzerinde üstün egemenliğinin kuruldu. 1683-1699'da Habsburglarla savaşımdan sonra da, Tuna ve Sava iki imparatorluk arasında sınır oldu (İnalçık 2005: 24). 1688-90 özellikle Habsburglar Osmanlı topraklarına girip 13 Ekim 1689'da Vidin'i işgal etti. Bu durum bölgenin ve kasabanın tarihinde bir dönüm noktası oldu. Bu tarihten itibaren Vidin Valahlardan çok Avusturyalılar için sınır cephesi oldu (Gradeva 2012: 331).

1683 yılı ilkbaharında oldukça kalabalık bir orduyla Viyana'yı kuşatmış olan Osmanlı Devleti önce Lehistan ve Venedik ile 1695'te ise Rusya-Avusturya ittifakının fiilen savaşa iştiraki ile birlikte dört devletten oluşan bir blokla 16 yıl boyunca değişik cephelerde mücadele etmek zorunda kaldı. Kuşatmanın akim kalması üzerine Avusturyalıların Budin ve Belgrad'dan sonra Niş ve Vidin'i de alarak güneye sarkmaları ve Sofya üzerinden Edirne'yi tehdit etmeye başlamaları gibi gelişmeler Osmanlı Devleti'ni ister istemez bir barış arayışına itti. 27 Ocak 1698'de imzalanan Edirne Protokolü ile müzakerelerin başlayabilmesi için gerekli olan diplomatik zemin süreci tamamlandı. 26 Ocak 1699'da Osmanlı Avusturya, Venedik ve Lehistan ile anlaşma imzalandı (Gökçe 2001: 76-77). 4 Şaban 1110 /5 Şubat 1699 tarihli belgede Belgrad'dan Timurkapı'ya varıncaya kadar Tuna'nın sağ ve sol kısmında olan kaleler, palangalarda bulunan dizdarlar ve neferlere gönderilen fermanda, Nemçe Cesarı ile uzun süreden beri devam eden şekavet dolayısıyla halkın sıkıntıda olduğu belirtilerek artık Nemçe Cesarı ile sulh yapıldığını, bu barış durumundan herkesin haberdar edilmesini, bu barış ve dostluk anlaşmasını etkileyecek herhangi bir sınır tecavüzü olmaması gerektiği ifade edilmiştir (13 VŞS : 40).

Eflak voyvodası Kostantin Voyvoda, İstanbul'a arzuhal göndererek, Tuna sahilindeki Flordin kalesi sakinlerinden birkaç kişinin iki ay önce Eflak topraklarına geçip, Eflak köylerinde insanları zorla aldıklarını, onlara zarar verdiklerini, ayrıca onların Vidin yakasına gelerek halka fesat ettiklerini bildirmiştir. Bu durumun düzelmesi için gerekenin yapılacağı belirtilmiştir (Zilhicce 1110/M. Haziran 1699) (13 VŞS : 56). Bu tür sınır ihlalleri ile iki devlet arasındaki barış anlaşmasının bozulmaması yönünde tedbirler alınmıştı.

Tuna Nehri kenarında bir şehir olan Vidin, Osmanlı hâkimiyetine alındıktan sonra birkaç defa düşman taarruzuna özellikle de Avusturyalıların saldırılarına maruz kalmıştır. Her saldırı esnasında Vidin halkı büyük zararlar görmüştür. Avusturya ile yapılan anlaşmalar neticesinde zaman zaman asayiş sağlansada olsa da sınır tecavüzleri devam etmiştir. Osmanlı Devleti ile

Avusturya arasında 1716-1718 yılları arasında devam eden savaş sırasında diplomasi faaliyetleri bir süre için askıya alınmış, savaş sonrası yapılan Pasarofça Barışında kararlaştırıldığı üzere tekrar diplomasi faaliyetlerine girilmiştir (Bozkurt 2002: 248). Dolayısıyla sürekli savaşlar sebebiyle Vidin şehir 1720 yılından sonraki Şer'iyye sicillerinde *Darü'l-cihad ve'l-mücahidin* olarak anılmaya başlanmıştır. Artık birinci derecede serhat şehri olmuştur (74 VŞS: 3).

B. 13 Numaralı Vidin Şer'iyye Sicili'nin Değerlendirilmesi:

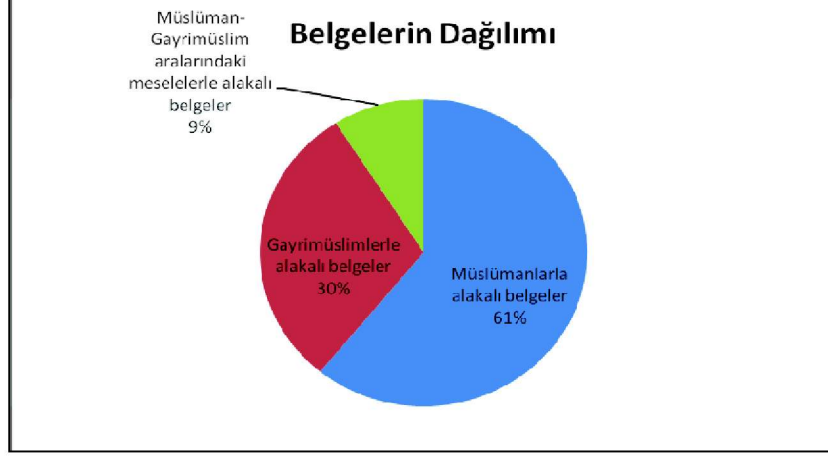
13 Numaralı Vidin Şer'iyye Sicili toplam 66 sayfadan oluşan (2 sayfası boş) 13 belgeden ibaret bir defterdir. 13 Numaralı defter, Vidin'e ait günümüze ulaşan ilk defterimizdir. 14 Numaralı Vidin Şer'iyye sicilinde " *Vidin mahkemesi sicilatı istila-yı küffarda Vidin kalesinde bulunup, bi'l-külliyeye zayı olmağla...*" ifadesinden daha önceki defterlerin bu istila sırasında yok olduğunu dolayısıyla mevcut olmadığını göstermektedir (14 VŞS:1). 13 Numaralı defter 1698-1699 yıllarına ait mahkeme kayıtlarını ihtiva etmektedir. Defterin ilk belgesi 1 Rebiülevvel 1110 son belgesi 7 Cemaziyelevvel 1111 (M.7 Eylül 1698-27 Ağustos 1699) tarihlidir. Belgeler veraset, tereke, vasi tayini, nafaka ve kiske, alım-satım, hibe, vergi (cizye, duhan, adat-ı ağnam), zahire alımı, elçilik heyetinin geçtiği menziller ve ihtiyaçları, muhızır ve kapudan tayini, adam öldürme, narh, boşanma, sıbyan mektebine hoca tayini, camiye imam ve müezzin tayini, su-i hal, eşkıyalık, konularından oluşmaktadır.

1698-99 yıllarında Vidin'deki mahkeme tutanaklarında ismi geçen Müslüman mahalleler şunlardı:

1.Mihail Beğ Mahallesi, 2. Çavuş Cami Mahallesi, 3. Gökçe Baba Mahallesi, 4.Debbağ Pervane Mahallesi, 5.Süleyman Çavuş Mahallesi, 6.Şeyh Ahmed Efendi Mahallesi, 7. Şeyh Ahmed Mescidi Mahallesi, 8.Mezid Beğ Mahallesi, 9.el-Hac Ferruh Mahallesi, 10. Alaca Tekke Mahallesi, 11.Tufan Ali Bey Mahallesi,12.İslam Çavuş Mahallesi, 13.Çeribaşı Mahallesi, 14.Orta Tuna Mahallesi, 15.Hamza Hoca Mahallesi, 16.Eşfer (?)Mahallesi, 17. Kapan Cami Mahallesi, 18. Bedreddin Mahallesi, 19. Şeyh Mustafa Mahallesi, 20.Hoca Beşir Mahallesi, 21. Çoban Beğ Mahallesi, 22.Karaman Mahallesi. Bu mahallelerde oturan ve Şer'iyye siciline kayıt edilen kişiler Müslüman'dırlar (13 ve 14 VŞS). Gayrimüslimlerin oturdukları mahalleleri ise belgelerde Varoşi olarak adlandırılmaktadır. Varoşi olarak bahsedilen fakat mahalle isimleri pek zikredilmeyen mahallelerde çoğunlukla Gayrimüslimler ikamet etmektedir. Bununla birlikte Varoşi olarak adlandırılan yerlerde Müslüman mahallelerde mevcuttur.

Müslümanların kendi aralarında geçen meselelerle alakalı belge sayısı 81 yani belgelerin % 61'ini, gayrimüslimlerin kendi aralarında geçen meselelerle ilgili belge sayısı 40 yani mevcut belgelerin % 30'nu, Müslüman-

gayrimüslimlerin aralarında geçen meselelerle ilgili belge sayısı 12 yani belgelerin % 9'unu oluşturmaktadır. Bu belgeler arasında Müslümanlarla gayrimüslimler arasındaki meseleleri konu edinen belgeler genellikle alım-satım ile alakalıdır. Her hangi bir asayişle vs. gibi iki topluluk arasında huzursuzluk yaratacak konularla ilgili belge bulunmamaktadır.

Belgelerin konularına göre dağılımı şu şekildedir: Görevli tayini: 9, alım-satım: 38, haksızlık:1, vasi tayini:4, veraset:24, nafaka-kisve: 4, borç: 2, köle azadı:1, vakıf: 2, vergi: 16, hibe:3, eşkıyalık: 3, nehir yolu:7, elçilik:6, tamir:3, adam öldürme: 4, sınır tecavüzü:1, narh:1, mehir:1, zimmet:2, nalband:1, yeniçeri:1.

1. Vidin'de 1698-1699'da İdari Yapı ve Ekonomi:

1109 /1698 senesinde Vidin'e Nazır olarak Ali Ağa atanmıştır (13 VŞS: 1). Bu tarihte Vidin Kadısı Mustafa bin Mehmed (Çavuş-zade)dir (13 VŞS: 1). 2 Şubat 1699'da Berkofçalı Muhammedî muhızır olarak atanmıştır (13 VŞS: 1). Vidin, Berkofça, Kutlofça ve tabiinde yerleşik olan altı bölük yoldaşları üzerine, sipahilerden onuncu bölükte yevmi 20 akçe ulufeye mutasarrıf olan Mustafa Abdullah kethüdayeri olarak tayin edilmiştir (Zilhicce 1110/Haziran 1699) (13 VŞS: 58). Vidin sancağında bulunan Arçar palangasının 35 akçe ulufe ile dizdarı olan Mustafa vefat etmiş, dizdarlık Muhammed Ahmed'e Muharrem 1111/Temmuz 1699 tarihinde tevcih edilmiştir(13 VŞS: 57).

13 Numaralı Vidin Şer'iyye sicilinin belgelerin büyük çoğunluğunu vergiler, idari atamalar, narh, elçilik heyetinin karşılanması gibi konular oluşturmaktadır. 133 belgeden 44 tanesi idari ve mali işler 89 belge ise sosyal meselelerle ilgili konulardan oluşmaktadır. Yani belgelerin % 33'ü idari yapı ile

ilgili konuları, % 66'sı halkın kendi aralarındaki meseleleri ile alakalı mahkemeye müracaatlarını içermektedir.

a. **Narh:** Narh, bir mal veya hizmet için, ilgili resmi makamların tespit ettiği fiyattır. Osmanlı idaresinde her türlü mal ve hizmet narha tabi idi. Narhın belirlenmesi ise Kadı'nın belli başlı görevlerindendi (Pakalın 1983: 656). İncelediğimiz 13 numaralı Vidin Şer'iyye sicilinde tek narh kaydı 1111(M.1698-99) tarihine aittir. Vidin ayanı ve zabiti fahrü'l-sipah Ali Ağa tarafından ehli-suk'de verilmiştir. Narh kaydında çeşitli esnaf gruplarına verilen narh sayılırken ilk önce ekmekçi ve simitçi esnafı ile kasap esnafı zikredilmiştir. Bu da bir anlamda narh konusunda en çok ekmek ve et fiyatlarıyla ilgili olduğu şeklinde yorumlanabilir. Bu iki esnaf grubunun dışında bakkallar, mumcular esnaf grubu ile bunların mal ve hizmetlerine ait verilen narhlar kaydedilmiştir.

Taife-i Ekmekciyan: Bu taife Gayrimüslimlerden oluşmaktadır. Vidin merkezinde toplam 9 ekmekçi vardır. Bunların ikisi Ermeni asıllıdır. Nan-ı aziz dirhem: 80, meblağ:1 akçedir.

Taife-i Simitciyan: Bu taife Gayrimüslimlerden oluşmaktadır. Toplam simitçi 6 vardır. Simit dirhem: 40, meblağ:1 akçedir.

Taife-i Kassaban: Bu taife Müslümanlardan oluşmaktadır. Toplam kasap sayısı 7'dir. (Özellikle kasapların Müslümanlardan oluşması, İslamî usullere göre hayvan kesiminin yapılmasını sağlamak amacıyla.)

Lahm-ı ganem: 1 vukiyye /3 para (3-2,5 para); Lahm-ı keçi: 1 vukiyye /2 para; Lahm-ı bakar: 1 vukiyye /2 para; Lahm-ı kuzu: 1 vukiyye /3 para (3-2,5 para); Lahm-ı oğlak: 2,5 para

Taife-i Mumciyan: Bu taife Gayrimüslimlerden oluşmaktadır. Toplam 4 kişi'dir.

Mum: 1/ 8-9 para, Sabun: 3,5-4 para'dır.

Taife-i Bakkalan: Müslümanlardan oluşmaktadır. Toplam 3 kişidir.

Kullanılan para birimleri: akçe, kuruş, para'dır (13 VŞS: 64-65).

b. **Pandorluk:** Rumeli'de kır bekçisi, derbentçi gibi muhafaza memurları hakkında kullanılan bir tabirdir. Bunlar birer sene müddetle tayin olunur, kendilerine buyruldu verilirdi (Pakalın 1983: 752). Rumeli'nin sağ kolunda olan kadılara gönderilen yazıda Rumeli bölgesinde *pandorluk* edenlerin çoğunluğunun zimmî ve Arnavud taifesinden oldukları ifade edilerek "*bunların hıyanetleri ve şekavetleri ortaya çıkmış olduğundan*" kazalarda zimmî ve Arnavud taifesinden olanların pandorluk etmeyip, artık ahvalleri bilenen Müslüman kişilerin bu görevde istihdam edilmesi için ferman gönderilmiştir. Ferman da hükümdar, fukaranın emval ve erzakını zorla alan zimmî ve Arnavud pandorların görevde bulunmasına artık rızasının olmadığı belirtilmiştir (3 Cemaziyelahir 1110/7 Aralık 1698) (13 VŞS: 52).

c. Palanga: Palanga, etrafı hendeklerle çevrilmiş ağaç ve topraktan yapılan istihkâma verilen addır. Hüseyin Kazım Bey'in "Türk Lûgati"inde "Macarca bir kelime olduğu belirtilen palanganın ağaç ve toprakla yapılan, etrafı hendek olan, istihkâm ve siper; bu tarzda bir istihkâm ile muhat olan kasaba" suretinde izah edilmiştir (Pakalın 1983: 752).

Vidin kazası muzafatından Belgradcık adlı kasabada yeniden inşa olunan palanga, hayır sahiplerinden el-Hac Mustafa'nın bina eylediği Cami-i şerifin imamı, müezzini ve cami yanında bulunan sıbyan mektebinde hocalık yapanlar için 200 asiyab (değirmen) vakfedilmiştir. Aynı zamanda bu değirmenlerden gelen geliri bu görevliler için harcanması uygun görülmüştür. İmamlık ve sıbyan mektebi hocalığı 1110 Recebinin 11. Günü /13 Ocak 1699 İbrahim Halife'ye tevcih edilmiştir (13 VŞS: 45).

Vidin sancağında Arçar palangasında günlük 35 akçe ulufe ile dizdar olan Mustafa ölmüş, bu görev Mehmed Ahmed'e tevcih olunmuştur (13 VŞS: 58). 13 Numaralı Şer'iyye Sicilinde ismi geçen palangalar şunlardır: Lomgrad Palangası, Kutlu Hoca Kasabası palangası, Lom Palangası, Arçar palangası (13 VŞS: 34,53,56,58).

d. Vergiler: Vidin'de yaşayan halktan ağnam vergisi, duhan vergisi, zahire ve cizye vergileri toplanmıştır. Bilindiği gibi 1691 yılı öncesi cizye vergisi toplanırken cizye hane sayısı esas alınmakta idi. Köprülü-zâde Fazıl Mustafa Paşa'nın sadrazamlığı sırasında cizye vergisinin toplanması hususunda yeni bir düzenlemeye gidilmiştir (Mustafa Nuri Paşa 1992: 132). Buna göre 1691 sonrası kişi başına cizye kâğıdı dağıtılarak cizye vergisi toplanmıştır. Gönderilen cizye evrakları a'lâ, evsat, edna (en çok, orta ve en az) olmak üzere üç dereceye ayrıldı, zimmilerden alınacak cizye miktarı fıkıh kitaplarında yazılı bulunan şer'i hükme uyularak a'lâsı 48, evsatı 24, ve ednası 12 dirhem gümüş alınması esasına bağlandı (13 VŞS: 46). 1111 senesi için Vidin ve çevresinde toplanacak cizye vergisi için halka kolaylıklar sağlanmıştır. "*İstila-yı kefereden*" yani bu bölge serhat şehri olması sebebiyle sürekli olarak istilalara maruz kalmasından dolayı halkın toprakları, hayvanları harap edilmiş, canlarına kastedilmiştir. Dolayısıyla ekonomik açıdan büyük bir sıkıntıya uğramışlar, maddi durumları iyice zayıfladığı için a'lâ ve evsat derecesinde cizye vergisi veremeyecek duruma düşmüşlerdir. Bu nedenle Vidin sancağında bulunan gayrimüslimlerden edna cizyesi evrakı verilmesi kararlaştırılmış ve buna bağlı olarak her bir fertten 1 cedit eşrefi edna cizyesi alınması ve mübaşir masrafı için 6 para alınması ferman olunmuştur. Söz konusu cizyeyi toplamak amacıyla da Edirne'de ikamet eden Boyacı-zade Ahmed görevlendirilmiştir (13 VŞS: 46). Vidin'in 1800'lü yıllara ait cizye kayıtlarına baktığımızda yine edna düzeyinde vergi vermeye devam ettiklerini görmekteyiz. Zikredilen tarihlerde 23.961 edna cizye evrakı Vidin'e gönderilmiştir (53 ve 311(10) VŞS: 1,2).

Diğer bir vergi ise gümrük vergisidir. Vidin gümrüğü yıllık olarak iki yüz seksen sekiz bin akçe'dir. Vidin, Flordin, Fethü'l-İslam iskeleleri ve çevresinde bulunan iskelelerde elde edilen gelir mukataa suretiyle İbrahim'e verilmiş, 1110 Recebinden /Ocak 1699 itibaren 1 yıl süreyle bu görevi devralmıştır (13 VŞS :42).

Vidin Tuna Nehri kenarında bulunduğu için buralarda bulunan iskeleye getirilen ürünlerden gümrük alınmakta idi. Tuna Nehri'nin iki canibinden bulunan iskeleler ile Karadenizden İstanbul tarafına varıncaya kadar olan iskelelerdeki duhan gümrüğü yıllık sekiz bin kuruş ve Kefe, Akkirman ve Bender iskelerinden 300 kuruş toplam 8.300 kuruş olmak üzere İbrahim'e verilmiştir. 1110 senesinin ruz-ı hızırında sene tamamına değin tüccar taifesinden adı geçen iskelelere getirdikleri Yenice ve Vardar Yenicesi tabir olunan duhanın vukiyyesinden yarımşar kuruş, Kırcaali'nin vukiyyesinden kırk ve Kaya tabir olunan duhanın vukiyyesinden yirmişer sağ akçe gümrük resimleri toplanması ve tahsil edilmesi Receb 1110 /Ocak 1699'da karara bağlanmıştır (13 VŞS: 51).

Vidin'de hem Müslüman hem de Gayrimüslim Kibtî reaya bulunmakta idi. Vidin'de bulunan Kibtîyan taifesinin cizyeleri toplanması için gönderilen fermanda, Müslüman olanlarından 660 akçe bedel-i maktu, keferesinden ise 730 akçe cizye vergisi toplanması karara bağlanmıştır. Cizye görevlisi ve kâtibi için kişi başına 10 para toplanması istenmiştir (13 VŞS: 48).

Vidin ve çevresinde bulunan yerleşim birimlerinde büyük ölçüde hayvancılık yapılmakta, yetiştirilen koyun, keçi, oğlak, kuzu gibi hayvanlar *adet-i ağnam*, *adat-i gulamiye*, *resmi- ağıl* adı altında vergiler alınmaktaydı. Bu tür hayvan yetiştiriciliği ile uğraşan kişiler kışlaklara ve yaylaklara gidip gelmekte idiler. Bu vergiler yılda bir defa alınması gerekirken bazen farklı vilayetlere kışlak için gittiklerinde tekrar vergi alınması durumları söz konusu idi. Bunların önüne geçmek için bu kişiler vergilerini verdikten sonra ellerine tezkire verilmesi gerektiği ifade edilmiştir. 1110 (1698-99) senesinde toplanacak vergi için Küçük Hüseyin görevlendirilmiştir. Bunlara göre *150 koyundan başka mevcut koyunların her bir res'inde birer akçe resm-i ganem, her yüz re'sinden 25 akçe adat-ı gulamiye, her üç yüz re'sinden beşer akçe resm-i ağılları* alınacaktır. Fakat zimmîlerin cizyesi maktularına dâhil olduğu için başka tahsil olunmaz denmektedir. Fakat zimmî cizyesi 1102/1691 senesinden beri evrak ile *ale'l-fukara(edna)* toplanması ferman olunmuştur. Bu nedenle zimmîlerden de adı geçen vergilerin alınması kararlaştırılmıştır. 1110 (1698-99) senesi vergisi ve sonraki iki yıl için Müslüman ve gayrimüslimlerden vergi toplama işi Küçük Hüseyin'e tevcih edilmiştir. (Rebiyülevvel 1110/ Eylül 1698) (13 VŞS: 26-27).

e. Elçilik: Tuna Nehri önemli bir güzergâhta bulunduğu için zaman zaman elçilik heyetleri bu yolu kullanmakta idi. Suyolunun kullanılması sebebiyle gelen elçilik heyetine eşlik edecek, onların ihtiyaçlarını karşılayacak kişi ve erzak'a ihtiyaç duyulmakta idi. Sınır şehri olan Vidin gelen elçilik heyetlerinin

karşılanması ve ihtiyaçlarının giderilmesinde önemli bir mevkide idi. Devletlerarası ilişkilerde elçilerin önemli rolleri vardır. Gerçi diplomatik temaslar savaşlar vesilesiyle meydana gelmiş olup, siyasi düzeni kurmayı amaç edinmiştir. Bununla beraber bunlar da, istenmeden ve kendiliğinden birer karşılaşma vasıtası olmakta idiler. Sadece 1500 ile 1700 tarihleri arasında Avusturya imparatorları tarafından İstanbul'a gönderilen elçilik heyetleri sayısı 120'yi bulmuştur. Bu heyetler, diplomat ve doğrudan doğruya elçilik personeli yanı sıra, günden güne artan bir sayıda, memleketlerinin kültür ve siyaset alanlarında nüfuz sahibi tabakalarına mensup kimseleri de, başka türlü girilmesi güç olan Osmanlı ülkesine beraberlerinde getirmişlerdir. 1606 tarihli Zivatorok Barış antlaşması iki devlet arasındaki diplomatik ilişkiler açısından bir dönüm noktası olmuştur. Yıllık haraçlar bir defalık bir ödeme ile tasfiye edilmiş olduğundan bundan böyle haraç elçileri yerine büyükelçiler gönderilmiştir. Yerine göre, her iki taraftan aynı zamanda yola çıkarılan ve aynı ihtişam gösterisinde olmalarına itina gösterilen bu büyükelçilik heyetleri, artık erişilmiş olan kuvvet dengesini gayet açık bir şekilde ifade etmektedir. Hemen hemen bir buçuk yüzyıl boyunca bu çeşit heyetler, üzerinde itina ile durulan şekil ve hep aynı kalan görünüş bakımlarından karşılıklı ilişkilerin karakterini teşkil etmiştir. Normal olarak izlenen seyahat yolu şöyle idi: Viyana'da gemiye binilerek Budin üzerinden Belgrad'a gidilir, buradan eski askerî yol izlenir, Sırbistan ve Bulgaristan baştanbaşa aşıp Edirne'ye ve nihayet İstanbul'a ulaşıldı. Ancak olağanüstü hallerde bu normal yoldan sapılırdı. Tâli bir yol da Krajna ve Bosna üzerinden geçerek Niş'e ulaşırdı. Bu tali yol, daha çok ilk zamanlarda tercih olunurdu. Böyle uzun bir yolculuk için birinci derecede gemi ve araba bakımından esaslı bir hazırlık yapmak gerekiyordu. Gerçi ilk zamanlarda birkaç küçük gemi ile iş görülebiliyordu. Daha 1587 de Pezzen sadece beş gemi kullanmıştı. Fakat barok biçimindeki büyükelçilikler devrinde gemi sayısı, büyüklük ve türleri birden bire arttı. Nihayet 1699'da Ottingen 42 ve 1718'de Yirmond 72 gemiye ihtiyaç duyuyordu. Seyahat sırasında misafirlerin ağırlanması ve korunması için bir kılavuz görevlendirilirdi. Kılavuzlar arasında bazı aksi kimselere de rastlanırdı. Fakat burada çıkan anlaşmazlıkların suçlusu daima ve mutlak surette Türk memurları değillerdi. Yolun Tuna Nehri üzerinden aşılın ilk kesiminde yolculuk oldukça rahat ve çabuk geçirdi (Teplý 1969: 247-263).

Elçilik heyeti ile alakalı olarak 13 Numaralı defterimizde şu kayıtlar mevcuttur:

Belgrad'dan Rusçuk'a varıncaya kadar Tuna Nehri'nin sağ ve sol taraflarında bulunan kadılara gönderilen fermanında Nemçe Çesarı tarafından gelecek elçilerin Belgrad'a vardıklarında eğer Edirne yolundan gitmeyip Tuna Nehri ile Rusçuk taraflarına gitmek ihtimali olursa hareketlerinden itibaren her menzilde ellişer araba otluk, elli araba odun ve ikişer kantar saman ve gerekli

zahirenin temini için kapıcı başlarından Yusuf görevlendirilmiştir. Bu istenen malların geciktirmeden hazır edilmesi yönünde ferman gönderilmiştir (Rebiyülevvel 1111/Ağustos 1699) (13 VŞS: 59). Bu elçi heyetinin Tuna Nehri ile Ruscuk'a doğru kendilerine ait 46 adet gemi ile ilerledikleri, bu gemilerin her birinden 10'ar cerehor görevlendirildiği kaydedilmiştir. Toplam 460 nefer cerehorun Vidin kazasından temin edilerek bir an önce gemilerde yerlerini almaları istenmiştir (13 VŞS: 60).

Üngürüs elçileri için gerekli yiyecekler şu şekildedir:

Nan-ı has: 700 adet (mirî zahireden verilmek üzere), dakik-has: 2 kile, hinta-i has: 2 kile, nişasta: 15 vukiyye, Sirke: 20 vukiyye, Yumurta : 300, asel: 20 vukiyye, soğan: 60 vukiyye, revgan-ı zeyt: 5 vukiyye, sebzevat: 60 vukiyye, kebir şem'-i revgan: 20 vukiyye, kuzu: 10 adet, Buzağı: 3 adet, süd: 30 vukiyye, yoğurd:20 vukiyye, peynir: 10 vukiyye, tavuk: 80 adet, Güvercin: 40 adet, Ördek: 10 adet, Tavuk (...): 5 adet, Kaz: 5 adet, Balık : 20 vukiyye, Yumurta-i balık(?): 300 dirhem, havyar: 1, Envaindan turşu: 6 vukiyye (13 VŞS: 59).

Elçiler için gerekli zahirenin toplanması ve menzileden menzile nakledilmesi için tekrar fermanlar gönderilmiştir. Elçilik heyetinin gideceği güzergâhlarda şair ve dakikin alınması, bu zahireyi taşımak için 20 adet öküz arabasının gerekli olduğu ifade edilmiştir. Elçilik için gerekli olan, odun, saman, şair, pirinç vb. taşınması menzillere sevk edilmesine özen gösterilmesi istenmiştir(13 VŞS: 61). Böylelikle hem zahirenin ve gerekli her türlü şeyin temini hem de menzilden menzile taşınması sağlanacaktır.

f. Su Değirmenleri (Asiyâb): Vidin'in hem Tuna Nehri üzerinde bulunması hem de akarsu bakımından zengin bir bölge olması sebebiyle pek çok değirmenin bulunduğunu görmekteyiz. En önemli sanayi üretimi olarak karşımıza çıkan değirmenler, tarımcılığın yaygın olduğu bölgelerde muhakkak surette bulunmakta idi. Osmanlı İmparatorluğunda "değirmen resmi", "âsiyab resmi" adları altında su ile veya yel ile dönen un değirmenleriyle zeytinyağı değirmenlerinden muhtelif yerlerde ve muhtelif zamanlarda, başka başka miktarlarda alınan vergiler mevcuttu. 1613 tarihli Ohri kanunnâmesinde değirmenlerin, reayanın, bağ, bağçe ve evleri gibi mülkleri olduğu, verasetle evlatlarına ve akrabalarına intikal edebileceği, işlemediği takdirde sipahinin başkalarına veremeyeceği kaydedilmektedir (Çağatay 1947: 503). 13 Numaralı Vidin şer'iyeye sicilinde değirmen satış ve hibe edilmeleri ile ilgili belgeler şu şekildedir:

Vidin sakinlerinden Ahmed Ağa bin Murad Alaybeği nam kimse nehir üzerinde bulunan iki göz değirmenin Ahmet Ağa'ya satmıştır (13 VŞS: 19). Vidin kazası muzafatından Lomgrad palangası civarında bulunan köyün yakınlarındaki Lom Nehri üzerinde bulunan yeni inşa edilmiş olan dört göz değirmeni Ahmed Ağa'ya 225 kuruşu satılmıştır (13 VŞS: 22). Vidin muzafatından Şeyh Ahmed Mescidi Mahallesi sakinlerinden Fatıma bint-i el-Hac Hüseyin adlı hatun Vidin

muzafatından Topolofça Nehri üzerinde üç göz değirmeninin 4 sehminden 2 sehminin 70 esedi kuruşa satmıştır (13 VŞS: 25). El-Hac Ferruh mahallesinden el-Hac Mustafa Ağa ibn-i Sinan Tuna Nehri üzerinde yeniden inşa edilmiş olan değirmenini çocuğuna hibe etmiştir (13 VŞS: 36). Daha önce belirttiğimiz Vidin kazası muzafatından Belgradcık adlı kasabada bulunan cami ve sıbyan mektebinde görevli hoca için 200 asiyab (değirmen) vakfedilmiş bu değirmenlerden gelen geliri bu görevliler için harcanması uygun görülmüştür (13 VŞS: 45). Vidin'in sanayi yapısı olarak değirmenler önemli idi.

13 Numaralı Şer'iyeye Sicilindeki belgelerin doğrultusunda Vidin'in ekonomik yapısının büyük ölçüde tarıma ve hayvancılığa dayalı olduğunu söyleyebiliriz. Zira Vidin şehrinde mahallelerde ve Vidin'in Varoşunda yaşayan halkın büyük ölçüde hayvanlarının bulunduğunu tereke kayıtlarından görmekteyiz. Meslek taifelerinden sadece narh ile ilgili olarak geçen belgede ekmekçiler, simitçiler, bakkallar, kasaplar ve mumculardan bahsedilmektedir. Bunların dışında başka meslek gruplarının bulunduğu vakidir.

2. Sosyal Yapı:

Vidin'de, Türk, Bulgar, Ermeni, Kibtî gibi milliyetlere mensup kişilerin yaşadığını kayıtlardan anlamaktayız(13 VŞS). Evliya Çelebi Vidin halkının Boşnakça, Bulgarca, Sırpça ve Eflakçe'yi iyi bildiklerini ifade etmektedir (Evliya Çelebi Seyahatnamesi 2010: 211-218). Yaşayan halkın büyük bir kısmının yukarıda ifade ettiğimiz üzere tarım ve hayvancılıkla uğraştığı görülmektedir. Vidin'in bir sınır şehri olması sebebiyle mevcut tereke kayıtlarında (çoğunluğu sivil halka ait tereke kayıtlarında) hepsinde tüfek'lere rastlandığını görmekteyiz (13 VŞS: 6, 9, 11, 14, 30). Bunun yanı sıra tereke kayıtlarında kebir tüfek, sagir tüfek, sim kılıç, kara kılıç, kabur tüfeği gibi silahlardan bahsedilmektedir.

a. **Aile Yapısı:** Vidin'de anne, baba ve çocuklardan oluşan çekirdek aile yapısı egemendir. Vidin'e ait defterdeki kayıtlarda genellikle tek eşli bir yapıya sahip olduğunu görmekteyiz. Mevcut belgeler içerisinde iki veya daha fazla evli kişiler bulunmamaktadır. Belgeler arasında her hangi bir şekilde nikâh akdi ile alakalı bir kayıt da bulunmamaktadır. Boşanma ile alakalı sadece bir belge bulunmaktadır. Belge şu şekildedir: Vidin kazasına tabi Lom palangası sakinlerinden Saime adlı kadın mahkemeye müracaat ederek eşi Şaban adlı kişinin kendisini boşadığını, iddet müddeti bittikten sonra kendi rızasıyla Mahmud adlı Yeniçeri ile evlendiğini ifade etmiştir. Daha sonra eski eşi Şaban'ın kendisini boşadığına pişman olduğunu belirterek evliliklerinin devam etmesi gerektiği konusunda ısrar ettiğini fakat bunun fetva-yı şerife uygun olmadığını belirtmiştir(13 VŞS: 56).

Bunun dışında Müslüman ile gayrimüslimin evliliği ile alakalı bir belgemiz bulunmaktadır. Gökçe Baba Mahallesinde ikamet eden Ahmed b. İbrahim'in zevcesi gayrimüslimdir. Muhammed ve Hanife adlı iki çocuğu vardır ve eşi de

hamiledir. Ahmed b. İbrahim vefat edince çocuklarının vesayeti anneleri gayrimüslim olduğu için Mustafa bin Hüseyin'e verilmiştir. Ardından çocuk doğduktan sonra gayrimüslim anne Müslümanlığı seçerek Fatıma adını almış ve çocuklarının vesayetini tekrar üzerine almıştır (13 VŞS: 6). Şer'i mahkemeler çoğunlukla çocukları Müslime anneye veya Müslim babaya verir, böylece İslâm dinini seçmelerini kolaylaştırır. Zira Hazreti Muhammed'in her insanın İslâm fitratı üzerine doğduğu, sonradan anne ve babalarının telkiniyle başka dinlere geçtikleri yönündeki hadis-i şerifini esas alan İslâm hukukçuları, çocukların anne ve babalarından hangisi hayırlı ise onun vesayetine girmesi gerektiğini kabul etmişlerdir (Selçuk 2005: 71-94).

Çocuk Sayısı:

Yerleşim Birimi	Anne veya Baba Adı	Kız Çocuk	Erkek Çocuk	Toplam Çocuk Sayısı
Flordin	Dimyad veled-i Lad	2	-	2
Süleyman Çavuş M.	Gül(Kel) Ömer	-	-	-
Şeyh Ahmed Cami M.	Havva bint-i el-Hac Şaban	1	-	1
Gökçe Baba M.	Ahmed b. İbrahim	1	1	2
Vidin sakinlerinden	Balcı el-Hac Kenanoğlu İbrahim	2	1	3
Vidin sakinlerinden	Türk Osman	-	-	-
Şeyh Ahmed Efendi M.	Havva bint-i Süleyman	1	-	1
Süleyman Çavuş M.	Konevi Çelebi bin Muhammed	-	2	2
Şeyh Ahmed Efendi M.	El-Hac Süleyman Ağa	2	-	2
Süleyman Çavuş M.	Azize bint-i Mustafa çelebi	-	2	2
Süleyman Çavuş M.	Güllihan bint-i Abdullah	2	1	3
Varoşiden	İstiyan veled-i Yivan	1	-	1
Flordin kalesi dizdarı	Dizdar Hüseyin Ağa	2	2	4
Gironiye mukatası	zimmi	-	1	1
Tufan Ali M.	Fatıma bint-i el-Hac Ömer	-	-	-
Çavuş M.	Ayşe Hatun	1	2	3
Çeribaşı M.	Hatice bint-i Hızır (anneanne)	1	-	1
Hamza Hoca M.	Mehmed Ağa (Topçubaşı)	4	1	5
El-Hac Ferruh M.	El-Hac Mustafa	1	-	1
Vidin sakinlerinden	El-Hac Mehmed	-	1	1
Lomgrad Palangası	Berber Hüseyin Çelebi	1	-	1
Şeyh Ahmed Mescid M.	Fatıma bint-i el-Hac Hüseyin	-	1	1
Vidinli	Kadı Mehmed Efendi	2	1	3

Bu kayıtlara göre ortalama aile başına 1,7 çocuk düşmektedir. Buradan hareketle ister Müslüman ister gayrimüslim olsun bir ailenin ortalama üç-dört kişiden oluştuğunu söyleyebiliriz. Bunun yanı sıra hiç çocuğu olmayanlar veya dört-beş çocuklu aileler de mevcuttur. Çocuk sayısı yüksek olan kişilerin tabloda görüldüğü gibi idareci zümreden kişiler olduğu görülmektedir.

b. Giyim-Kuşam: Şer'iyeye sicillerinde erkek-kadın herkesin kullandığı eşyalar ve giysilerle ilgili olarak da tereke kayıtlarında bilgiler bulunmaktadır. Müslüman veya Gayrimüslim kadın/erkek öldükten sonra kullandığı eşyaları da sayıldığından, bunların kullanmış oldukları özel eşyalar ve onların o günkü değerleri (fiyatları) kayıt edilmektedir. Erkeklerin terekelerine bakıldığında gömlek, kuşak, sarık, kavuk, kürk, kaftan, serpuş, don, kalpak, peştemâl, çarık gibi giysiler kullandıkları görülmektedir. Kadınların terekelerine bakıldığında ise, ferâce, sim kemer kuşak, kaftan, bürümcek gömlek, ipek kibarî gömlek, müstamel telli entari, münakkaş don, müstamel mahi peştamal, hamam gömleği, boğça kuşak, ipekli gömlek, kürk, gibi giysiler yoğun olarak görülmektedir. Bunların dışında altın, inci küpe, altın istefan, altın bilezik gibi çeşitli ziynet eşyaları da bulunmakta idi. Nitekim Evliya Çelebi Vidin halkını kavuk üzerine sarık sararlar, kimisi tatar kalpağı, kimisi serhatli kalpağı ve Rumeli halkı tarzı da kalpaklar giyip çuka feraceler ve dolamalar giyip pak gezerler diye tarif etmektedir (Evliya Çelebi Seyahatnamesi 2010: 15).

c. Kullanılan Eşyalar: Çoğunlukla yere serilen, oturma rahatlığı sağlayan eşyalar ile süs olarak kullanılan eşyalar bulunmaktadır. Bunlar içerisinde şamdan, fener, minder, şilte, yan minderi, minder, perde, kilim, döşek, basma döşek, havlu, kebe, seccade, çuka seccade, kilim, yoğun olarak kullanılan eşyalar arasında bulunmaktadır. Osmanlı döneminde "Matbah" adıyla anılan mutfak, yemeğin pişirildiği, yemek sonrası sohbetlerin yapıldığı bir mekândır. İncelediğimiz dönemde mutfaklarda bulunan eşyalar arasında çoğunlukla sahan, kapaklı tencere, hoşaf tası, baklava tepsisi, bıçak, satır, kahve tepsisi, kahve ibriği, toprak ibrik, tabak, tas, hoşab tasları, şerbet takımı, bakraç, büyük-küçük kazan, küçük çanak, ağaç sini, tekne, bal fıçısı, ağaç çanağı, toprak testi, leğen, demir saç, saç ayağı, sofrâ iskemlesi (demir), maşa ve şiş vardır. Bunun yanı sıra hamamda kullanılan hamam tası, hamam leğeni de vardır.

d. Ailenin Yaşadığı Mekan: Şer'iyeye sicillerinden elde edilen bilgilerden, evlerin durumu, fiyatları ile ilgili bilgilere de ulaşılabilir. Vidin'de aileler çoğunlukla "bâb" olarak belirtilen evlerde yaşamaktaydılar. Bu evlerin büyük çoğunluğunun "fevkânî ve tahtânî" olarak ifade edilen iki katlı evler oldukları görülmektedir. Evler çoğunlukla bir göz ya da iki göz odadan ve mutfaktan oluşmaktaydı. Diğer yandan bu evlerin etrafını genellikle bir avlu çevrelemekte ve buralarda meyveli ve meyvesiz çeşitli ağaçlar bulunmaktaydı.

Mezid Beğ Mahallesinde bulunan ev bir tahtani, soba evi, matbah, ahur ve havluyu müştemildir ve 31 esedi kuruşa satılmıştır (13 VŞS: 17). El-Hac Ferruh mahallesinde bulunan bir bab tahtani ve ateşin odayı ve altında taştan mini mahzeni ve saz puşide (saz ile örtülü) ve saye-barı (gölgeliği) ve havluyu müştemil mülkü 140 esedi kuruşa satılmıştır (13 VŞS: 23). El Hac Ferruh Mahallesinde bulunan bir bab sobayı ve ateş odasını ve hayatı ve havluyu müştemil mülk menzil 17 kuruşa satılmıştır (13 VŞS: 32).

Vidin'de Çarşı Hamamı ve Çavuş Hamamı adında iki büyük hamamın varlığından bahsedilmektedir. Bu hamamların yanlarında birer hamamda kadınlar için yaptırılmıştır. Bu iki hamamdan başka ileri gelenlerin hanelerinde 220 adet "ev hamamı" vardır (Evliya çebebi Seyahatnamesi 2010: 215). Dolayısıyla evler, oturma odası, mutfak, bazen mahzeni olan, ev hamamı bulunan üstü saz veya kiremitle kapalı, ahır olan ve etrafı havlu ile çevrili evlerdi.

Belgelerin 11 tanesi bağ ve 12 tanesi ev (menzil-yurt yeri) satışı ile alakalıdır. Bunların dışında çayır, bahçe satışı ile alakalı belgelerde mevcuttur. Vidin'de büyük ölçüde bağ ve bahçe olduğu da anlaşılmaktadır.

e. Kadınların Mahkemede Hak Arama Geleneği: Toplam 133 belge içerisinde idari işler ile alakalı fermanları ve atamaları içeren 44 belge vardır. Vidin'de yaşayan sivil halkın hak aramak amacıyla mahkemeye müracaatlarını içeren toplam 89 belge vardır ki bunlardan 21 belge kadınların hak arama, vasi tayini, boşanma, mülk satışı ile ilgili mahkemeye müracaatlarını içermektedir. 21 belgeden 4'ü zimmî kadınlara ait 17'si Müslüman kadınlara aittir. Buna göre Mahkemeye müracaat edenlerin % 24'ü kadın, %76'sı erkektir.

f. Varissiz Ölenler: Mirasçısı olmadan veya mirasın tamamını hak edecek nitelikte ve sayıda vâris olmadan ölenlerin terekeleri ise, sahipsiz mal addedildiği için devlete kalırdı. Ölen kişi askerî kesimden ise malları *hassa beytûlmâl eminleri*, sivil ise *âmmе beytûlmâl eminleri* tarafından kabzedilirdi. Terekenin satışından elde edilen meblağdan resm-i kısmet, dellâliyye, dîdebâniyye, müjdegâne, hammâliyye, techiz-tekin vb. vergi ve masraflar karşılanırdı. Aynı zamanda ölen kişinin varsa borçları ve mehr-i müeccel ödenir ve vasiyetin gereği yerine getirilirdi. Bunlar çıkıldıktan sonraki bakiye beytû'l-mal'a aktarılırdı. Vidin kazası muzafatından Lomgrad plangası ikamet eder iken vefat eden Türk Osman adlı müteveffanın varisi olmayıp muhallefatı beytû'l-mal'a intikal ettirilmiştir. 1110 (1698/99). Sahip olduğu hayvanlar, ekilmiş ürünleri ve eşyaların toplam değeri 7.592 akçedir. Bunların 4.400 akçe ile masraflar karşılanmış toplam 3.182 akçe beytû'l-mal'a kalmıştır (13 VŞS: 6).

Varisli ölmesine rağmen varislerine bırakacak tek bir akçesi kalmamış bir kişi de kayıtlıdır. Vidin Kazasına tabi Filordin Kalesi dizdarı iken vefat eden

Dizdar Hüseyin Ağa'nın veraseti eşi, kızı ve oğullarına intikal etmiştir. Hüseyin Ağa'nın veraseti 96 kuruş olup borcu ve masrafları 113 kuruş 7 sümün tutmuştur. Dolayısıyla taksim edilecek bir akçesinin kalmadığı deftere kayıt edilmiştir (13 VŞS: 14-15).

g. Kadınlara Ait Tereke Kayıtları: Vidin'de kadınlara ait iki tereke kaydı bulunmaktadır. Bu tereke kayıtlarından biri şu şekildedir:

Vidin'in Şeyh Ahmed Cami Mahallesinde ikamet eden Havva bint-i el-Hac Şaban adlı hatunun veraseti kocası Ömer ile kızı Azize ve kız kardeşi Aişe'ye kalmıştır. Havva bint-i el-Hac Şaban'ın mal, mülk ve eşyaları ve fiyatları aşağıda kayıt edilmiştir.

Menzil-i nıfs der mahalle-i mezbure: 35 kuruş, incülü serpuş: 20 kuruş, Altun istefan: 30 kuruş, Altın bilezik çift miskal:16/ 24 kuruş, incü gerdan/altın küpeler, incü yedekler miskal: 15/ 45 kuruş, Sim kemer kuşak: 6 kuruş, incü saçlık pullar; 2 kuruş, Kelam-ı Şerif: 5 kuruş, Sandal kaftan: 8 kuruş, Sarı atlas kaftan: 8 kuruş, Kızıl çubuk çuka ferace(Sarı atlas sencef): 15 kuruş, Hatayı sincab kablı kürk: 4 kuruş, Köhne beyaz sade: 1 kuruş, Bürümcek gömlek: 3 kuruş, İpek kibari gömlek: 2 kuruş, Müstamel telli entari: 3 kuruş, Sarı çuka serpuş: 1 kuruş, Örtü makrama yaşmağıyla: 1 kuruş, Köhne.... Ferace: 1 kuruş, Münakkaş köhne don: 0.5 kuruş, Müstamel sandal sahtiyan: 1 kuruş, Müstamel mahi peştamal: 0.5 kuruş, Hamam gömleği: 2,5 kuruş, Müstamel boğça: 1 kuruş, Muhammediye Kitabı: 5 kuruş, Müstamel çenber: 3 kuruş, Köhne halı seccade: 2 kuruş, lenger-i sahan:8 adet: 3 kuruş, Hoşab taşları maa tabaklar: 0.5 kuruş, Bakır tebsi: 3 kuruş, Leğen...: 2 kuruş, Köhne aba yasdık: 2 kuruş, Tencere maa kapak:3 kuruş, Şamdan: 0.5 kuruş, Köhne yorgan: 3 kuruş, Sorguç altun: 11 kuruş, Köhne Azeri keçesi: 3 kuruş, Mehr-i müeccel: 16.000

Toplam 350 kuruş, beher kuruş 170 akçe olmak üzere 59.500 akçe'dir Bunun 7.780 akçesi masraflar için ayrılmış kalan 51.720 akçe varislere dağıtılmıştır. Buna göre kocası Ömer'e 12.930 akçe, kızı Azize'ye 25.860 akçe, kız kardeşi Aişe'ye 12.930 akçe verilmiştir (13 VŞS: 4-5).

h.Vakıf: Vakıflar başlangıçta ferdî ve içtimai ihtiyaçların karşılanması amacıyla ortaya çıkmıştır. Daha sonra toplum hayatında meydana gelen değişme ve gelişmelere uygun olarak, içinde bulunduğu toplumların sosyo-kültürel yapısı, ekonomik imkânlarına ve kabiliyetleri oranında değişmiş ve gelişmiştir (Tok 2008: 3-4). Edirneli Koca Ali Ağa, Vidin muzafatında Lomgrad palangası civarındaki Manastır civarında bulunan dere üzerinde asiyab yaptırmıştır. Bu asiyabı vakfederek burada bulunan ve kendi yaptırdığı cami'de imamların mutasarrıf olup namaz vakitlerinde (subh, zuhr, asr) üçer ihlâs-ı şerif tilavet edip sevabını kendi ruhuna ihda eylemelerini şart koşmuştur. Bu sırada zikredilen cami imamı olarak Süleyman Efendi geçmektedir (13 VŞS: 21).

Vidin kazası muzafatından Belgradcık adlı kasabada yeniden inşa olunan palanga hayır sahiplerinden el-Hac Mustafa'nın bina eylediği cami-i şerifin imamı ve müezzini ve burada sıbyan mektebinde hocalık yapanlar için 200 asiya (değirmen) vakfedilmiş, bu değirmenlerden gelen geliri bu görevliler için harcanması uygun görülmüştür (13 VŞS: 45).

1. **Kölelik:** Kölelik ve cariyelik Osmanlı toplumunda mevcut kurumlardan idi. Yalnız Osmanlı Devleti'nde bulunan köle ve cariyeler genellikle evin yardımcı konumunda idiler. Vidin'de köle ve cariyelere çok fazla kayıtlarda rastlamadık. Ancak 13 Numaralı Vidin Şer'iyeye Sicilinde azad edilen bir köle ve nafaka ve kisveye ihtiyacı olan bir cariyeye ile alakalı kayıt mevcuttur. Bu kayıtlar şu şekildedir:

Vidin el-Hac Ferruh Mahallesinden el-Hac Mustafa Ağa bin Mustafa Eflak asıllı Ömer bin Abudllah adlı kölesinin Receb 1110 /Ocak 1699'da azad etmiştir (13 VŞS: 16).

Tufan Ali mahallesinden Fatıma bint-i el-Hac Ömer adlı kimse mahkemeye müracaat ederek kocası Mustafa Reis'in kendisi ve hizmetinde bulunan cariyeye Şahbaz'ı nafaka ve kisvesiz bırakıp başka yerlere gittiğini bu nedenle kendisi için günlük 5, cariyesi için 2 akçe toplam 7 akçe nafaka bağlanması gerektiğini ifade etmiştir. Şaban 1110 (Şubat 1699) (13 VŞS: 18).

Sonuç:

Vidin Tuna Nehri üzerinde bulunması, bir sınır şehri olması ve zaman zaman istilalara uğraması sebebiyle halkın sıkıntı içerisinde yaşadığı bir yerleşim birimidir. Tarım ve hayvancılığa uygun bir coğrafyaya, Tuna Nehri üzerinde önemli iskelelere, bir takım palanga ve kalelere sahip olması sebebiyle bazen birinci derecede bazen üçüncü derecede önemli serhat şehri olmuştur. Diğer Osmanlı şehirlerinde olduğu gibi farklı milliyetlere mensup insanlar birbirleriyle iyi geçinen, aralarında her hangi bir husumetin meydana gelmediği görülmektedir. Zira Müslümanlar ile Gayrimüslimler arasındaki mahkeme müracaatlarını göz önüne aldığımızda, iki tarafında genellikle alım-satım ile ilgili meselelerde mahkemeye gittiklerini görmekteyiz. Bu konuda mahkemeye başvuru nedenleri ise sadece alım-satım işini kadiya onaylatmaktır. Vidin, Elçilik heyetinin yol güzergâhında olması sebebiyle stratejik bir öneme de sahiptir. Tuna'nın güney sahilinde bulunan bu şehirde halkın bütün sıkıntılara rağmen günlük hayatlarını devam ettirdikleri, vergilerini düzenli olarak verdikleri görülmektedir. Sadece cizye vergisini zaman zaman düşman istilasına uğramaları sebebiyle edna düzeyinde vermişlerdir. Bunun dışında hem Müslüman hem de gayrimüslim halkın üstlerine düşün vergileri verdikleri görülmektedir. Bağcılığın yoğun olması, değirmenlerin sayısının fazla olması bölgenin farklı özellikleri arasında zikredilebilir. Aile yapısı genellikle anne

babadan oluşan bir veya iki çocuğa sahip çekirdek aileden oluşmaktadır. Vidin'in sınır şehri olması hasebiyle hemen hemen her ailenin silah-kılıç bulundurmaları sonucunu da doğurmuştur. Her hangi bir istila durumunda halkın kendisini savunabilmesi için bu tür savaş aletlerinin bulunması da doğaldır.

KAYNAKLAR

- BİLGE Sadık Müfit: (2000). "Macaristan'da Osmanlı Hâkimiyetinin ve İdarî Teşkilatının Kuruluşu ve Gelişmesi", *OTAM*, Sayı:11, s.33-81.
- BOZKURT Nurgül: (2002). "Avusturya Kapı kethüdalığı (1700-1736)", *OTAM*, S.13, Ankara, s.245-259.
- ÇAĞATAY Neşet: (1947). "Osmanlı İmparatorluğunda Reayadan Alınan Vergiler ve Resimler", *AÜDTCFD*, C. V / 5, Ankara, s. 483-511.
- Evliya Çelebi Seyahatnamesi*: 2010, 6. Kitap 1.cilt, (hzl.: Seyit Ali Kahraman), İstanbul, Yapı Kredi Yay.
- GÖKÇE Turan: (2001). "1699-1700 Tarihli Bosna Vilayeti Hududnâmesi", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, S:XVI, İzmir, s.75-104.
- GRADEVA Rossitsa: (2012). "Between Hinterland and Frontier: Ottoman Vidin, Fifteenth to Eighteenth", s. 331-351.
(URL: <http://xa.yimg.com/kq/groups/.../name/LETTERS+FROM+VIDIN-1.pdf>)
- İNALCIK Halil: (2005). "Türkler ve Balkanlar", *Bal-Tam Türklük Bilgisi*, Prizren, Eylül, s. 20-44.
- KAYAPINAR Ayşe: (2004). "İki Balkan Şehri Tırnova ve Vidin'de Türkler (Bulgar Çarlığından Osmanlı İmparatorluğuna)" *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Journal of Social Sciences*, Cilt 2004-2, sayı 9, s. 117-141.
- Mustafa Nuri Paşa: (1992). *Netâyicü'l-Vukuât*, (hzl.: Neşet Çağatay), Ankara, Türk Tarih Kurumu Yay.
- NEMETH Gyula: (1996). *Vidin Türkleri(Dil-Folklor-Din)*, İstanbul, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yay.
- PAKALIN Mehmet Zeki: (1983). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C.II, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yay.
- SELÇUK Hava: (2005). "Şeriye Sicillerine Göre Kayseri'de İhtida Eden Kadınlar ve Bunların Sosyal Statüleri (1650-1750)", *Woman/Kadın 2000*, Cilt: VI, Sayı: 1, Gazimagusa, s. 71-94.
- TEPLY Karl: (1969). "Nemçe İmparatorlarının İstanbul'a Yolladığı Elçi Heyetleri ve Bunların Kültür tarihi Bakımından Önemli Tarafları", (çev: Bekir Sıtkı Baykal) *AÜDTCFD VII/12-13*, 247-263.
- TOK Özen: (2008). *Kadı Sicillerine Göre XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında Kayseri Para Vakıfları*, Kayseri, Kayseri ve Yöresi Tarih Araştırmaları Merkezi Yay.
- UZUNÇARŞILI İ. Hakkı (1989). *Osmanlı Tarihi*, C. I, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yay.
- 13 Numaralı Vidin Şer'iyye Sicili (VŞS olarak kısaltılmıştır)
- 14 Numaralı Vidin Şer'iyye Sicili
16. Asırda Yazılmış Anonim Osmanlı Tarihi Giriş ve Metin(1373-1512), Hazırlayan: Şerif Baştav, Ankara Üniversitesi yayını, Ankara 1973, s. 99.

53 Numaralı Vidin Şer'iyye Sicili

311(10) Numaralı Vidin Şer'iyye Sicili

370 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Rum-ili Defteri(957/1530) II: 2002,
Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel müdürlüğü yayını, Ankara.

74 Numaralı Vidin Şer'iyye Sicili